IRFAN
AKADEMIYASI
ILM · TA'LIM · TARAQQIYOT

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILM, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA INNOVATSIYALAR
UCHUN YANGI IMKONIYATLAR

NOYABR

TOSHKENT
O'ZBEKISTON

IMOM G'AZZOLIYNING ILM FAZILATI HAQIDAGI QARASHLARI

Toshpo'latova Zilola

Namangan davlat pedagogika universiteti

MTM-AU-25 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: ***Zaynobiddinova Naimaxon***

https://doi.org/10.5281/zenodo.24400316

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk mutafakkir, "Hujjatul-Islom" unvoniga sazovor bo'lgan Imom Abu Homid G'azzoliyning ilm va uning fazilati haqidagi qarashlari yoritilgan. Allomaning "Ihyou ulumid-din" asaridagi "Kitob al-ilm" (Ilm kitobi) bo'limi hamda "Ayyuhal-walad" ("Ey farzand") risolasi asosida ilmning inson va jamiyat hayotidagi o'rni, ilmlarning tasnifi, ustoz va shogird odobi, ilm bilan amalning birligi masalalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Imom G'azzoliy, ilm, fazilat, "Ihyou ulumid-din", "Ey farzand", ustoz, shogird, odob, ilm va amal, ma'naviyat, ta'lim-tarbiya.

KIRISH. Insoniyat tarixida ilm har doim taraqqiyotning asosiy omili, shaxs kamolotining eng muhim sharti sifatida qadrlab kelingan. Sharq mutafakkirlari ilmni insonni boshqa mavjudotlardan ajratib turuvchi, uni ma'naviy yuksaltiruvchi buyuk ne'mat deb bilganlar. Ana shunday allomalardan biri XI–XII asrlarda yashab ijod qilgan Imom Abu Homid Muhammad G'azzoliydir. Uning ilm, ta'lim va tarbiya haqidagi qarashlari asrlar davomida musulmon Sharqi, jumladan, Movarounnahr ilmiy muhitiga katta ta'sir ko'rsatgan.

Bugungi kunda yurtimizda Uchinchi Renessans poydevorini yaratish, yoshlarni ilm-ma'rifatli, yuksak ma'naviyatli shaxslar etib tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Bu jarayonda Sharq allomalarining boy merosini o'rganish, undagi ibratli g'oyalarni zamonaviy ta'lim-tarbiya amaliyotiga tatbiq etish alohida ahamiyat kasb etadi. Maqolaning maqsadi – G'azzoliyning ilm, uning fazilati, ilmlar tasnifi hamda ustoz va shogird odobi haqidagi fikrlarini tahlil qilish va ularning bugungi ta'lim tizimi uchun ahamiyatini ko'rsatib berishdan iborat.

I. ASOSIY QISM.

I.1: Imom G'azzoliy hayoti va ilmiy merosi. Abu Homid Muhammad ibn

Muhammad G'azzoliy 1058-yilda Xurosonning Tus shahrida tavallud topgan. U Nishopurda o'z davrining yirik olimi Imomul-Haramayn Juvayniydan tahsil oladi. Keyinchalik chuqur bilimi tufayli Bag'doddagi mashhur "Nizomiya" madrasasiga mudarris etib tayinlanadi va butun islom olamida tanilgan olimga aylanadi.

Biroq shon-shuhrat cho'qqisida turgan alloma ichki ma'naviy izlanishlar natijasida mansabni tark etib, uzoq yillar Damashq, Quddus, Makka va Madina kabi shaharlarda safarda bo'ladi. Aynan shu davrda u eng mashhur asari – "Ihyou ulumid-din" ("Din ilmlarini tiriltirish")ni yozadi. Alloma 1111-yilda o'z yurti Tusda vafot etgan. Uning "Ihyou ulumid-din", "Ayyuhal-walad" ("Ey farzand"), "Mizonul-amal", "Bidoyatul-hidoya" kabi asarlarida ta'lim-tarbiya, axloq va ilm masalalari keng yoritilgan. Ilmiy xizmatlari uchun u "Hujjatul-Islom" ("Islom hujjati") degan sharafli nomga sazovor bo'lgan.

I.2: Ilmning fazilati va ilmlar tasnifi. G'azzoliy "Ihyou ulumid-din" asarini aynan "Ilm kitobi" bilan boshlaydi. Alloma nazarida barcha ezgu amallar, to'g'ri e'tiqod va go'zal axloqning asosi ilmdir. U ilmning fazilatini isbotlashda Qur'oni karim oyatlariga, hadislarga va aqliy dalillarga tayanadi. Xususan, "Ayting: biladiganlar bilan bilmaydiganlar teng bo'ladimi?" (Zumar surasi, 9-oyat) oyatini hamda "Olimlar payg'ambarlarning merosxo'rlaridir" degan hadisni keltirib, ilm ahlining yuksak martabasini ta'kidlaydi.

Alloma ilmni ikki jihatdan qadrli deb hisoblaydi: birinchidan, ilm o'z-o'zicha go'zal ne'matdir; ikkinchidan, u insonni dunyo va oxirat saodatiga yetaklovchi vositadir. Uning fikricha, insonni hayvondan ajratib turuvchi asosiy xususiyat ham aynan aql va ilmdir.

G'azzoliy ilmlarni ham chuqur tasniflaydi. U har bir inson o'rganishi shart bo'lgan ilmlarni "farzi ayn", jamiyat uchun zarur bo'lib, uni bir guruh kishilar egallashi yetarli bo'lgan ilmlarni esa "farzi kifoya" deb ataydi. E'tiborli jihati shundaki, alloma tibbiyot, hisob (matematika), hunarmandchilik kabi dunyoviy ilmlarni ham farzi kifoya qatoriga kiritadi, chunki ularsiz jamiyat hayoti izdan chiqadi. Shu bilan birga, u ilmlarni maqtovga sazovor (mahmud), ruxsat etilgan (muboh) va zararli (mazmum) turlarga ajratib, sehrgarlik, folbinlik kabi zararli ilmlardan saqlanishga chaqiradi.

I.3: Ustoz va shogird odobi, ilm va amal birligi. G'azzoliy ta'limotida ilm olish jarayoni odob bilan uzviy bog'liq. Allomaning fikricha, tolibi ilm avvalo qalbini yomon

xulqlardan poklashi, kibrdan saqlanishi, ustoziga hurmatda bo'lishi lozim. Ilm olishdan maqsad shon-shuhrat yoki boylik emas, balki o'zini kamol toptirish va xalqqa naf keltirish bo'lishi lozim.

Ustozga nisbatan ham alloma yuksak talablar qo'yadi. Muallim shogirdlariga o'z farzandlariday mehr ko'rsatishi kerak. G'azzoliy ustozning haqqini ota-ona haqqidan ham ulug' deb biladi, chunki ota-ona farzandning dunyoga kelishiga sababchi bo'lsa, ustoz uni ma'naviy hayotga yetaklaydi. Muallim ta'limni shogirdning qobiliyatiga mos olib borishi, uning xatolarini qo'pollik bilan emas, nasihat orqali tuzatishi va o'zi aytgan so'ziga avvalo o'zi amal qilishi lozim. Bu fikrlar bugungi pedagogikadagi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va o'qituvchining shaxsiy namunasi tamoyillari bilan hamohangdir.

G'azzoliy qarashlarining markazida ilm va amal birligi g'oyasi turadi. Alloma "Ey farzand" risolasida amalsiz ilm – devonalik, ilmsiz amal esa natijasiz ekanini uqtiradi. Uning nazarida egallangan bilim inson xulqida va jamiyatga qilgan xizmatida namoyon bo'lmasa, u haqiqiy ilm hisoblanmaydi. Mazkur g'oya bugungi ta'limda nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash talabi bilan uyg'unlashadi.

Xulosa. Imom G'azzoliy ilmni insonni ma'naviy yuksaltiruvchi, dunyo va oxirat saodatiga yetaklovchi eng oliy fazilat deb bilgan. Alloma diniy ilmlar bilan bir qatorda tibbiyot, matematika va hunar kabi dunyoviy ilmlarni ham jamiyat uchun zarur deb hisoblagan. Uning ta'limotida ilm odobdan, bilim esa amaldan ajralmasdir.

G'azzoliyning ustoz va shogird munosabatlari, ilm olish odobi, ilm va amal birligi haqidagi qarashlari bugungi ta'lim-tarbiya jarayoni uchun ham katta ahamiyatga ega. Bu merosni o'rganish va undagi g'oyalarni yoshlar tarbiyasida qo'llash ularni bilimli, odobli va vatanparvar shaxslar etib voyaga yetkazishga xizmat qiladi.

G'azzoliyning ilm haqidagi ta'limoti bugungi kun uchun ham chuqur amaliy ahamiyatga ega. U ilmni shunchaki nazariy bilim yig'ish deb emas, balki **"daraxt"** sifatida ko'radi va uning **"mevasi"** amaldir . Ilm olishdan maqsad dunyoviy manfaatlar emas, balki shaxsiy kamolot va jamiyatga naf yetkazish bo'lishi lozimligi haqidagi ogohlantirishi zamonaviy ta'limdagi utilitar yondashuvlarga qarshi muhim axloqiy mezondir. Shuningdek, uning ilm olishning besh bosqichi – **sukut, tinglash, yodlash, amal qilish va o'rgatish** –

bugungi kompetensiyaga asoslangan ta'lim modeli bilan hamohangdir. G'azzoliyning o'z davridagi ilm muassasalarini tanqid qilib, yangilikka chorlagani esa uning merosini nafaqat tarixiy, balki hozirgi kun uchun ham tirik va ilhomlantiruvchi manba ekanini isbotlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.

2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.

3. Al-G'azzoliy Abu Homid. Ihyou ulumid-din. – Bayrut: Dor al-Ma'rifa.

4. Al-Ghazali. The Book of Knowledge / Trans. K. Honerkamp. – Louisville: Fons Vitae, 2015.

5. Al-Ghazali. Letter to a Disciple (Ayyuha'l-Walad) / Trans. T. Mayer. – Cambridge: The Islamic Texts Society, 2005.

6. Faris N.A. The Book of Knowledge (Translation of Kitab al-'Ilm). – Lahore: Sh. Muhammad Ashraf, 1962.

7. Watt W.M. Muslim Intellectual: A Study of al-Ghazali. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 1963.